

תאריך הדפסה: 8/10/2009
כתובת האתר: <http://www.idi.org.il>

מאמר דעה: נשים בבית הדין הרבני: המאבק לפתרון בעייתן של מסורבות הגט – הצלחות ונסיגות

מאת: לוביץ רבקה

עדכון אחרון: 04/03/2009

תאריך פרסום: 05/03/2008

קטגוריה: מאמרי דעה, החדשות בהרחבה

מאמר דעה לרגל יום האישה הבין-לאומי שהתקיים ביום א' באדר ב', תשס"ח, 8 במרס 2008.

בשנים האחרונות מצבן של נשים בבית הדין הרבני בבואן להתגרש נעשה מורכב ובעייתי יותר ויותר. מצד אחד אחוז הגירושים במדינת ישראל נוסק, ובתי הדין אינם מוכנים להכיר בבעיה של מסורבות הגט והעגונות, [1] שלא לדבר על קידום פתרון כוללני ונועז. מצד אחר בעקבות הליך של התעצמות נשים בחברה הדתית נושא מסורבות הגט והעגונות עלה לסדר היום הציבורי, וארגוני נשים מקיימים מאבק עיקש למען נשים אלו. בעקבות מצב דברים זה בית הדין נדחק לפינה ומתוך התגוננות וניסיון לשמור על מעמדו נוקט צעדים אשר רק מחריפים את הבעיה. **מאמר זה ינסה לסקור את הבעיה של הנשים בבית הדין הרבני בנושא הגט ואת גלגולי המאבק של ארגוני הנשים בשנים האחרונות לקידום פתרון – ההתקדמות והמכשולים החדשים העומדים לפניהם.**

החוק במדינת ישראל קובע כי 'נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה'. [2] לפיכך בני זוג יהודים המבקשים להתגרש יכולים לעשות זאת אך ורק דרך בתי הדין הרבניים, אם על ידי סידור גט ואם על ידי פסק דין לגירושים. [3] על מנת להבין את בעיית הנשים בגירושים יש לעמוד על שני עקרונות חשובים: **התלות של האישה בגט והחשיבות שפוסקי ההלכה מייחסים ל'רצון הבעל' בעת סידור הגט.** על פי ההלכה אישה נשואה ממשיכה להיות נשואה עד שהיא מגורשת או עד שמת בעלה, [4] ואילו פרדה של בני זוג אינה יוצרת גירושין. אישה נשואה המנהלת חיי אישות עם גבר זר נחשבת לנואפת, וילדיה מקשר זה יהיו על פי ההלכה ממזרים – הם וצאצאיהם אסורים לעולם לבוא בקהל ישראל. לעומת זאת גבר נשוי המנהל יחסי אישות עם אישה זרה אינו נחשב לנואף, כל עוד אינה נשואה, וילדיו ממנה לא יהיו ממזרים.

כאמור **הגט חייב להינתן על ידי הבעל ומרצונו החופשי.** גט אשר ניתן מתוך כפייה, לבד ממקרים שבהם בית הדין חייב את הבעל בגט, [5] אינו כשר ומכונה 'גט מעושה'. במקרה שנערך גט שלא מתוך רצונו החופשי של הבעל, האישה ממשיכה להיות נשואה וילדיה מגבר אחר יהיו ממזרים.

חוץ מהמגבלות ההלכתיות גם 'השעון הביולוגי המתקתק' של האישה מוסיף לחץ ומערים קשיים, ובשלו **אישה המבקשת להתגרש בשנותיה הפוריות זקוקה לגט באופן דחוף** מן האיש שהיא רוצה להתגרש ממנו.

הגורמים שנמנו לעיל מהווים קרקע פורייה **לסחיטה של האישה בידי הבעל בתמורה לגט.** נשים רבות נדרשות לוותר ויתורים משמעותיים, אם במזונות הילדים ואם ברכוש, כדי לקבל את הגט. נשים רבות מחכות שנים עד שהן מקבלות את הגט, ובינתיים מאבדות שנים יקרות, שבמהלכן יכלו להקים משפחה אחרת. ישנן נשים שמאחר שלא יכלו, או לא הסכימו, לשלם את המחיר שנדרש הן נשארו עגונות עד יום מותן או עד יום מותו של הבעל.

ארגוני הנשים – מאסטרטגיה של מתינות לאסטרטגיה של אגרסיביות

משנת 1995 קמו ארגונים אשר חרטו על דגלם את העזרה לנשים עגונות ומסורבות גט. [6] עד אז, בשנות השמונים ותחילת שנות התשעים של המאה הקודמת, התקיימה פעילות ספורדית למען עגונות. ואילו מאז התהוותם של ארגונים מיוחדים בתחום זה אפשר להצביע על שני שלבים ברורים בפעילותם לפתרון הבעיה. **בשלב הראשון נקטו הארגונים גישה מתונה באופן יחסי, מתוך רצון להגיע להסכמה עם בית הדין הרבני ולהימנע ככל האפשר מחיכוך עמו.** הארגונים שמו להם למטרה לעזור לנשים פרטניות, אם באמצעים כספיים ועזרה

סוציאלית ואם בייצוג בבית הדין הרבני. האסטרטגיה הראשונה הייתה לפעול במסגרת המערכת הנתונה ולהביא למתן פסקי דין לחיובי גט ולהפעלת הסנקציות הקבועות בחוק נגד סרבני הגט. [7] הנשים הפעילות בארגונים, ובהן טוענות רבניות אשר זה עתה סיימו את לימודיהן, האמינו באפשרות של שינוי בבית הדין.

לא ארכו השנים עד שהחלה לשרור הרגשה של אי-נחת ותסכול בקרב הנשים הפעילות, משום שהפער הלך וגבר בין התעצמות התביעה לשינוי ושטף הפעילות לקידומן של נשים אצל ארגוני הנשים לבין הקיבעון בבית הדין. הפעילות בארגונים עברו בעצמן תהליך נפשי עמוק: הסיפורים הקשים של מסורבות הגט הלכו והצטברו; הביקורת על התנהלות בית הדין הלכה והתחדדה; וההבנה שישנם פתרונות הלכתיים שאינם מיושמים הלכה והופנמה. כל אלו נתנו את אותותיהם בעולמן הפנימי של הנשים הפעילות. [8] כאמור, בצד האחר של המגרש, בבית הדין הרבני, לא נסתמנה שום תנועה רצינית, מלבד ניסיון לשמר את כוחו ומעמדו.

בשלב שני פיתחו ארגוני הנשים אסטרטגיה אגרסיבית יותר. מתוך האכזבה מחוסר המעש בבית הדין הרבני החלו הנשים להבין שהישועה לא תבוא מבית הדין הרבני ושהן יצטרכו לפעול בזירות נוספות. הארגונים החלו לפנות אל התקשורת מתוך כוונה להעלות את המודעות הציבורית לנושא, גם במחיר עימות עם הדיינים. [9] הוגשו תביעות נזיקין לבית המשפט האזרחי ובג"צים נגד בית הדין במטרה לערב את הערכאה האזרחית בנעשה בבית הדין הרבני. בזירה הפוליטית הפעילות בארגונים יזמו חקיקה, ואף נתנו יד בניסיון להשפיע על מינויים של דיינים. פעילותם של ארגוני הנשים השפיעה ומשפיעה בלי ספק בדרכים מגוונות על העמדה של בתי הדין בנושא מסורבות הגט ועל השיח ההלכתי של הדיינים. להלן אסקור דוגמות אחדות לכך. [10]

הוויכוח בשאלת הנתונים

שאלת הנתונים של מסורבות הגט נתפסת בעיני הציבור כשאלה חשובה אשר עדיין לא נתבררה די צורכה. פעילות בארגוני הנשים מעריכות כי מדובר באלפים. בין כך ובין כך הן סוברות מתוך הניסיון בשטח כי התופעה רחבה, וממילא אין שום משמעות לשאלת הכמות. לדעתן כל עוד קלף המיקוח של גברים חזק משל נשים ימצאו הנשים המתגרשות במקום נחות וייאלצו לוותרים רבים למען הגט הנכסף.

בתגובה לפנייתם של ארגוני הנשים אל התקשורת ולפרסום סיפורים קשים על נשים ועדויות בעניין התפקוד הלכתי של המערכת כולה נקט בית הדין דרך של מזעור הבעיה: בהרצאות ובפרסומים קבעו הדוברים של בית הדין כי מדובר בתופעה שולית למדי, כמאתיים נשים בלבד. 11 עד מהרה התברר כי בית הדין סופר נשים 'מסורבות גט' רק לאחר שבית הדין פסק לבעל חיוב גט, והבעל סירב למלא אחר פסק הדין במשך שלושים יום, ואילו ארגוני הנשים הגדירו 'מסורבות גט' נשים אשר פנו בהליכים לגירושים ולא קיבלו גט למעלה משנה. הגדרתו של בית הדין נראתה בארגוני הנשים מגוחכת, משום שבידוע שנשים רבות נגררות במשך שנים לאין ספור דיונים בלא פסק דין לחיוב הבעל לגט, ולעתים אף בלא פסק דין כלשהו.

בינתיים פורסם כי כמאה אלף נשים היו או הן מסורבות גט. [12] המספר הזה יש בו כדי להטעות, משום שאין מדובר במספרן של מסורבות גט היום אלא במספר משוער של כל מי שסבלו בעבר וסובלות בהווה מתופעת הסרבנות. השימוש של המדיה בנתון זה הרגיש את הנהלת בית הדין הרבני, והמסד חיפש נתון אחר, מספר זעיר, שלארגוני הנשים יהיה קשה להכחיש. בפרסום שהופיע באתר בתי הדין הרבניים נקבע כי מספרן של מסורבות הגט הוא 180. [13] נוסף על הנתון 'המרשים' הזה טען בית הדין שיש יותר מסורבי גט גברים מנשים. בכך הוא ביקש להעלים את הבעיה כליל. אמנם ארגוני הנשים הסבירו את הסיבה להטיה הסטטיסטית של הנתון הזה, [14] אולם הם עדיין לא יצאו עם ממצאים מבוססים משלהם. יש לזכור שבית הדין, המעוניין למזער את חשיבותה של התופעה ולהציגה כתופעה שולית, הוא המחזיק במאגר הנתונים, ואילו ארגוני הנשים, המעוניינים להוכיח כי התופעה נפוצה, אינם מחזיקים כל מסד נתונים אלא ניזונים מפירוני הנתונים שבית הדין בוחר לפרסם.

הפולמוס בדבר הסכמי קדם-נישואים – פתרון למניעת הבעיה או 'גט מעושה'?

מתוך רצון למנוע את הבעיה של סרבנות מלכתחילה הוצע להחתים זוגות על הסכם למניעת סרבנות לפני נישואיהם. [15] הסכמים אחרים יצאו בשנים האחרונות, [16] והעיקרון המנחה את רוב ההסכמים הוא שהצדדים מקבלים על עצמם לשלם 'מזונות מוגדלים' במידה שסירבו לבקשת הצד השני להתגרש. אף שחלק מן ההסכמים עברו תחת עינם של רבנים אורתודוקסים יש המתנגדים להם באופן עקרוני מכמה טעמים:

א. חשש לערעור של יציבות הנישואים ופגיעה בזוגיות.

ב. חשש שהלחץ על הסרבן עלול להפוך את הגט ל'גט מעושה'.

ג. חלק מן ההסכמים קובעים שחלוקת הרכוש תיעשה בבית המשפט ובכך ניטלות סמכויות מבית הדין הרבני.

פולמוס סביב הנושא נערך מעל דפי עיתונים וכתבי עת הלכתיים. [17] הרב אוריאל לביא, אב בית הדין של צפת וטבריה, הוא ראש המתנגדים להסכמים מסוג זה והוא רשם את העקרונות אשר על פיהם אפשר להכין הסכם שיהיה לדעתו 'הלכתי'. [18] אולם נראה כי הסכם אשר יכלול עקרונות אלו לא יהיה יעיל כלל ולא יצליח לנטרל את הבעיות הקיימות. מאחר שזוגות רבים מבקשים היום לחתום על הסכמי ממון, [19] שיש בהם להבטיח את זכויות הממון של כל צד במקרה של גירוש, ומאחר שהמודעות לבעיית הסרבנות עלתה בשנים האחרונות, **יותר ויותר זוגות מבקשים להבטיח את עצמם גם בנושא סרבנות**. קשה להניח שהחשש מ'גט מעושה' יעצור את התהליך.

חיובי גט והלכת המהרשד"ם

אף שבשנים האחרונות עלה מספרם של פסקי הדין לחיוב גט שניתנים בבתי הדין, ישנה נסיגה (backlash) בעניין זה: **מול תופעה חדשה זו של פסיקת חיובי גט התעורר פסק הלכה ישן-חדש של המהרשד"ם**. [20] פוסק זה קבע כי במידה שהבעל מסכים לתת גט אך מתנה אותו בתנאים מסוימים, יש לשמוע את דרישותיו. אם התנאים של הבעל מתקבלים על הדעת אין לחייב את הבעל הסרבן בגט, גם אם קיימות עילות למתן גט. פסיקה זו משחקת לידי הבעל הסרבן משום שכל מה שעליו לעשות הוא לדרוש תנאים 'סבירים' בעיני בית הדין. למשל, דרישה לפתיחה מחודשת של כל ענייני הרכוש שנפסקו בבית המשפט תיחשב סבירה מאוד בבית הדין, שממילא סבור כי הוא מכוון לאמת יותר מבית המשפט. דרישה מעין זו של הסרבן אף מאפשרת לבית הדין להחזיר לעצמו סמכויות שנלקחו ממנו ולחלוש על כל העניינים הנלווים לגט גם אם בית הדין לא קנה סמכות לכך. כך נוצר מצב שבו אף שהיום יותר בתי דין נותנים יותר פסקי דין לחיוב גט, [21] הלכת המהרשד"ם, הקובעת כי אין לחייב את הבעל בגט כאשר הוא מתנה תנאים, מנטרלת כליל את המהלך שהאישה מבקשת להוכיח בו שיש לה עילות לחיוב הבעל בגט.

תביעות בבית המשפט וביטולי גט מטעם בית הדין

בעיה לא פחות קשה מבעיית הסחיטה בגט היא בעיית ביטולי הגט. אחת הדרכים של נשים להתגבר על בעיית הסחיטה בגט היא לפנות אל בית המשפט לאחר הגט ולתבוע מזונות בשם הילד או לפנות אל בית המשפט לדין באכיפת ההסכם שנחתם לפני הגירוש. בכך נשים מנסות לנטרל את הוויתורים הגדולים שעשו לפני הגט כתשלום לגט. אולם דעתו של בית הדין לא נחה גם בעניין זה, ובניסיון להחזיר לעצמו סמכות על בני הזוג יש דינים הנוקטים גישה חדשה של 'ביטולי גט'. בידוע שגט הוא גט כריתות, וחכמים אפילו החרימו את מי שמוציא לעז על הגט, מאחר שישנן השלכות מרחיקות לכת על הילדים שיוולדו לאישה לאחר הגט אם יועלו ספקות בעניין הגט שלה. למרות זאת **ידועים היום מקרים שבהם בתי הדין פסקו לבטל גט לאחר נתינתו בשל פנייה של האישה לבית המשפט האזרחי**. [22] לטענתו של בית הדין לו ידע הבעל שהאישה תפנה אל בית המשפט ותצליח לעקוף את תביעותיו לא היה נותן את הגט, ועל כן יש לראות בו 'גט מוטעה', שדינו ביטול רטרואקטיבי. [23] המשמעות של פסיקה מעין זו היא שליטה בלתי נסבלת של בתי הדין על חייה של האישה המתגרשת, מאחר שכל הפרה של הסכם גירוש מצדה עלול להביא את בית הדין לפסוק שהגט מבוטל, וילדיה שנולדו לה מנישואים חדשים ייפכו למזרמים. הדברים כל כך הזויים ובלתי נתפסים שהציבור כנראה ממאן להאמין שניתנים פסקי דין כאלו. [24]

תביעות נזיקין בבית המשפט – סעד לנשים או נזק לגט?

עימות קשה מתנהל בין ארגוני הנשים לבין בתי הדין בנושא תביעות נזיקין. **תביעת נזיקין בבית משפט אזרחי פיצוי כספי למסורבת גט מבוססת על הרעיון שסרבנותו של הבעל לתת גט פוגעת באוטונומיה של האישה, בחירותה להינשא, ללדת ילדים ולקבוע בעצמה את סיפור חייה**. הפיצוי שניתן לה מתקן עוול ועושה צדק, וחוץ מזה יש עוד שתי משמעויות לפסק דין לפיצויים על סרבנות: ראשית, פסק הדין 'נותן שם' לבעיית הסרבנות ומגדיר אותה פגיעה ממשית, שיש לה מחיר (כמו שפסקי דין בנושא 'הטרדות מיניות' הגדירו שהתופעה שהייתה מוכרת לנשים מאז ומתמיד היא עברה, ובכך נתנו לה שם). שנית, פסק דין שכזה עשוי להביא לפתרון הבעיה הכוללת של הסרבנות, משום שמרגע שיופנם הרעיון שבעל סרבן יצטרך לשלם על סרבנותו יש להניח שגברים יימנעו מעיכוב הגט.

עו"ד סוזן ווייס, מן הנשים החלוצות והפעילות בנושא העגונות בכלל ובפרט בנושא תביעות הנזיקין, מעידה שכבר בראשית שנות התשעים של המאה הקודמת היא פנתה אל ארגונים וביקשה את עזרתם בתביעת נזיקין מטעם מסורבת גט שמיצתה את כל ההליכים בבית הדין הרבני, אך היא נדחתה. דעת המומחים הייתה נחרצת – אין כל סיכוי לתביעה מעין זו. רק בשנת 2003 הגישה ווייס תביעה והביאה **לתקדים: שופט בית המשפט המחוזי, מנחם הכהן, פסק למסורבת גט סכום פיצויים של כ-450,000 ₪**. במקרה הנדון היה בידי האישה פסק דין לחיוב בגט, ובית המשפט פסק פיצויים רק לתקופה מיום פסק הדין של בית הדין הרבני ועד ליום הגשת התביעה בבית המשפט. ארגוני נשים מנסים להרחיב את התקדים הזה ולקבל מבית המשפט פסקי דין אשר קובעים פיצויים גם מבעל סרבן אשר אינו מחויב בגט. כאשר יינתן פסק דין כזה תוגבל היכולת של בית הדין לשלוט בחייהן של מסורבות גט, באשר הן יוכלו למצוא סעד ומענה בבתי משפט אזרחיים, גם כשאין להן פסק דין לחיוב הבעל בגט.

בית הדין חש מאוים מאוד מתביעות הנזיקין וממה שהוא תופס כהתערבות של בית המשפט בענייניו. בכנס הדיינים הראשון של בתי הדין הרבניים שנערך לאחר פרסום פסק הדין של השופט הכהן הרצה הרב אוריאל לביא, אב בית הדין של צפת וטבריה, לפני הדיינים בנושא זה וטען כי התביעות יביאו לגטים פסולים. [25] בפועל ישנם הרכבים בבתי הדין הרבניים אשר קבעו שלא ימשיכו לדון בעניין הגט ולא יסדירו גט לצדדים כל זמן שתביעת נזיקין תלויה ועומדת. [26] **הלחץ על הנשים מסורבות הגט לסגור את תיקי הנזיקין שפתחו בבית המשפט עצום, באשר בדרך כלל השגת הגט היא המטרה הראשית של האישה.**

עמדתם של ארגוני הנשים בעניין זה אינה אחת, אך נראה שרוב הפעילות מוכנות לכל בעיה שעשויה להתעורר **בבית הדין בעניין הגט לאחר פסק דין של בית המשפט.** שהרי, לטענת ווייס, אין לנו, או לבית המשפט, הזכות להחליט בשביל האישה שהיא מעדיפה להימנע מ'גט מעושה' על פני קבלת סכום כסף גדול – פיצוי על הפגיעה שפגעה בה הבעל. בין כך ובין כך ווייס ופעילות אחרות סבורות כי אין להיכנע לנוכח הניסיון של בית הדין לצבור לעצמו נקודות במאבק מול מסורבות הגט.

מה הלאה?

העימות בין בתי הדין הרבניים לבין ארגוני הנשים אינו מחויב המציאות. אפשר לדמיין מציאות אחרת שבה בתי הדין דווקא הולכים לקראתן של נשים מסורבות גט ופועלים כדי לבער את תופעת הסרבנות. במקומות אחרים בעולם דיינים ורבנים מנסחים ומקדמים הסכמי קדם-נישואים למניעת סרבנות, והם מגבים נשים בתביעות נזיקין בבית המשפט האזרחי. תקצר היריעה במאמר זה מלנתח מדוע התהוותה דינמיקה של עימות בין הממסד הדתי לבין ארגוני הנשים בישראל, ורק נרמז שהתשובה לכך טמונה כנראה במערך הממסדי והפוליטי של הדת במדינת ישראל.

בשנים האחרונות הקול הנשי הולך ומתגבר; ציבור הולך וגדל של אנשים משתכנע בצדקת דרכם של ארגוני הנשים ובצורך הדחוף לפעול בתחום הזה. מצד אחר בתי הדין אינם מגלים נכונות לקדם פתרון לבעיה, אלא מחריפים אותה. **במידה שבתי הדין לא ישכילו להביא לפריצת דרך בהתנהלותם בנושא הסרבנות הדברים עלולים לבואלידי עימותים קשים עוד יותר.** יש להניח שהתוצאה תהיה דרישה הולכת וגוברת של הציבור החילוני לנישואים אזרחיים ודרישה של הציבור הדתי להקים בתי דין חלופיים.

רבקה לוביץ היא טוענת רבנית ממרכז צדק לנשים ופעילה בתחום העגונות והיא חברה בארגון קולך ובקואליציית עיקר.

* דברים אלו הם פרי שיחות ארוכות שניהלתי עם עו"ד סוזן ווייס, שייסדה והקימה את ארגון יד לאישה ואת מרכז צדק לנשים. חותמה של ווייס טבוע עמוק במאבק למען עגונות ומסורבות גט בישראל, והשפעתה מגעת עד למרחוק. תודה לעו"ד יעל רוקמן ולעו"ד יפעת פרנקנבורג על העזרה בהכנת המאמר.

הערות שוליים

1. מסורבת גט היא אישה אשר בעלה מסרב לתת לה גט. עגונה היא אישה אשר בעלה אינו נמצא, או נמצא ואינו כשיר לתת לה גט.

2. סעיף 2 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953.

3 פסק דין של הרב שלמה דייכובסקי הסדיר את הנושא בעת האחרונה וקבע כי אפשר לפרק נישואים אזרחיים בבית הדין על ידי פסק דין לגירושין. ראו דייכובסקי, תשס"ז. 'ההכרה בנישואין אזרחיים ע"פ ההלכה', **תחומין** כז: 239-246. פסק הדין הופיע גם **בהדין והדיין, פסקי דין רבניים בנושאי משפחה** 5 (שבט תשס"ד): 9-5.

4 משנה, קידושין א, א.

5 המקרים שבהם אפשר לחייב את הבעל בגט מניים בעיקר במשנה, כתובות ז, י, והם כוללים גברים אשר עוסקים במלאכה שיש בה סירחון או גברים הסובלים ממום שגורם לריח רע. בין שאר המקרים הנתונים במחלוקת: מורד מאישות, מכה את אשתו, בוגד ומי שאינו מפרנס את אשתו.

6 בשנות השמונים ותחילת שנות התשעים של המאה הקודמת פעלו שדולת הנשים ונעמ"ת במסגרת הפעילות הכללית שלהן למען נשים, וארגון לב לעם הוקם בשנת 1983 על ידי דניאלה ספיר, מסורבת גט בעצמה במשך

שנים רבות. בשנת 1993 הוקמה קואליציית עיקר במטרה לקדם פעילות למען עגונות בגיבוים של ארגוני נשים אחדים. בשנת 1995 הוקם מבוית סתום ובשנת 1997 הוקם יד לאישה, ארגונים שפעילותם יחדה לעזרה לעגונות ומסורבות גט. בשנת 1998 הוקם ארגון קולך ונתן ביטוי לבעיית העגונות ולתמיכה בהן. בשנת 2001 הוקם מכון רקמן. בשנה זו התארגנה מחדש קואליציית עיקר, ריעננה את שורותיה והחלה לפעול באופן נמרץ יותר מבעבר. בשנת 2004 הוקמה עמותת מרכז צדק לנשים.

7 חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), תשנ"ה-1995, מאפשר לבתי הדין להפעיל סנקציות דוגמת שלילת רישיון נהיגה, שלילת רישיון עבודה ואפילו מאסר על בעל שמסרב לציית לפסק דין כלשהו שקובע שעליו לתת לאשתו גט.

8 קשה להתעלם מן העובדה שרוב הנשים הפעילות בתחום הן מן המגזר הדתי. יש לכך שתי סיבות: ראשית נשים דתיות מבינות את ההשלכות של בעיית העגינות ורואות בה פגיעה קשה במעמד הנשים. המאבק למען עגונות התפתח במסגרת התערורות כלליות של נשים דתיות לקידום מעמדן. הניסיון לקדם את המצב נהיה לדגל של נשים דתיות פמיניסטיות ועומד בראש סדר היום של נשות קולך. שנית, ובהקשר זה, בזכות פתיחת התחום של טוענות רבניות בפעם הראשונה בהיסטוריה לנשים יש הידע להעביר ביקורת נוקבת על הצד התוכני של פסקי הדין שניתנים בבית הדין. חשוב לציין שאף שהרוב המוחלט של הפעילים בתחום זה הם נשים, עומדים לצדן ומאחוריהן גברים רבים – רבנים, אקדמאים ופוליטיקאים – אשר תומכים במאבקן.

9 מה שנראה היום מובן מאליו, שיש לערב את התקשורת בנעשה, לא היה ברור כלל וכלל לפני שנים אחדות. זכורים לי ויכוחים פנימיים נוקבים בין הפעילות בשאלה אם נכון לצאת לתקשורת או לא. אחת הטוענות התנגדה לפנייה אל התקשורת משום שדיינים ואנשי מפתח מהנהלת בתי הדין גרים בסביבתה הקרובה והיא לא תוכל להסתכל בהם. מרגע שארגון אחד בחר להשמיע את קולו במדיה נהפך הכלי הזה לאחד מן החשובים במאבק.

10 מאמר זה לא ידון בתחום הרחב של פעילות הארגונים בנושא חקיקה.

11 כך מנתונים שנמסרו למרכז מחקר של הכנסת מהרב אליהו בן דהן, מנהל בתי הדין הרבניים, ב-10 ביולי 2003. מובא במסמך רקע לדיון בנושא מעוכבות גט ומסורבות גט בישראל שהוגש לוועדה לקידום מעמד האישה ב-15 ביולי 2003: 2.

12 כך פורסם בהודעה לעיתונות שיצאה מטעם מרכז רקמן לקידום מעמד האישה בתאריך 22.3.2005. את הנתונים הציגה בכנסת ד"ר רות הלפרין קדרי, ראש מרכז רקמן, לקראת יום העגונה הבין-לאומי.

13 ראו פרסומים של בתי הדין הרבניים <http://www.rbc.gov.il/statistics/index.asp>

14 ראו מאמרי 'כשבתי הדין משחקים בנתונים' ב-ynet יהדות <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3497422,00.html>

15 ראו רחל לבמור, טבת תשס"ה. 'גירושין, סירוב גט והסכם למניעתו: עובדות מהשטח', **צורה כ**: 83-91. למאמר ביקורתי מקיף בנושא ההסכמים ראו Susan Wiess, 1999. 'Sign at Your Own Risk: the "RCA" Prenuptial May Prejudice the Fairness of Your' Future Divorce Settlement', *Cordozo Women's Law Journal* 6: 49-102

16 בימים אלו יוצאת לאור חוברת בהוצאת מרכז רקמן ומרכז צדק לנשים בעריכתה של ד"ר רות הלפרין-קדרי, ובה מאוגדים הסכמי קדם-נישואים עם ניתוח משפטי של עו"ד סוזן ווייס.

17 ראו לדוגמה מאמרים בתחומין **כא ובצורה כ**, כב.

18 אוריאל לביא, טבת תשס"ה. 'שלושה תיקונים ל"הסכם לכבוד הדדי"', **צורה כ**: 105-114.

19 יש להבחין בין הסכם למניעת סרבנות, שהוא הנדון כאן, לבין הסכם ממון, שקיים זה שנים רבות בניסוחים רבים ומטרתו להבטיח זכויות ממון של הצדדים במקרה של גירושין.

20 רבי שלום מרדכי שבדורון, גליציה (סוף המאה התשע עשרה-ראשית המאה העשרים). דבריו נכתבו בספר

השו"ת שלו **באבן העזר** סימן מא. למאמר הלכתי מקיף בנושא ראו דוד בס, תשס"ה. 'הצבת תנאים ע"י בעל המחוייב בגט', **תחומין** כה: 149-162.

21 לנתונים בעניין חיובי גט ראו רות הלפרין-קדרי וענבל קארו (עורכות), תשס"ז. **נשים ומשפחה: דו-שנתון סטטיסטי**, רמת גן: המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן: 71.

22 מקרים אחדים פורסמו **בהדין והדיין, פסקי דין רבניים בנושאי משפחה**, במיוחד בגיליונות 3, 7, 12, 14, 15, 16, 17.

23 בעניין זה ראו מאמרו של הדיין אוריאל לביא, 'האם יש חשש בכשרות הגט כשהבעל הוטעה בהסכם הגירושין', **שורת הדין**, ב: קמו-קצ.

24 בבית הדין הגדול תלוי ועומד היום ערעור של אישה אשר בית הדין האזורי ביטל את הגט שלה אחרי שפנתה אל בית המשפט בעניין מזונות. פסק הדין הפך את שני הילדים מנישואיה החדשים לממזרים.

25 ראו אוריאל לביא, תשס"ו. 'סידור גט לאחר חיוב הבעל בפיצוי כספי לאשתו', **תחומין** כו: 160-172.

26 בהחלטה בתיק 054568514-28-1 מיום 29.1.2007 קבע בית הדין כי 'אם יש תביעה נגד הבעל [...] אפילו אם הבעל יתחנן לפנינו לעשות את הגט, לא נבצע את הגט, וגם אם אנו נעשה את הגט יהיה פסול לכל הדעות, ואם האשה תתחתן הולד ממזר. על כן רק לאחר שהתביעה תדחה ולא רק תמחק יגישו הצדדים בקשה לסידור גט'.